

författarens kloka tankar och diskussioner om undersökningens specifika drag är det lätt att tänka: så här tycker ungdomar (underförstått ungdomar i allmänhet) om sexualitet. Det handlar om en speciellt utvald skola, en speciell lärare och speciella elever. Det behövs inte fler jämförande studier i andra skolor, men en ännu klarare diskussion om de specifika tillblivelsevillkoren och resultaten hade kanske varit bra.

Undersökningens genomskinlighet hade ökat av en tydligare diskussion av författarens egen roll, vad närvaron betydde för elevernas svar och uppträdande. Det bjuds på många kloka reflexioner och insiktsfulla svar från ungdomarna i det spännande materialet. Detta ställer stora krav på oss som professionella uttolkare, dels på att kontextualisera svaren, och skapa djupare insikter än vad själva intervju svaren gör, dels på ökad medvetenhet kring vår roll som deltagande forskare och vad vår närvaro genererar i form av t.ex. politiskt korrekta svar.

Detta är inte bara en avhandling som får oss att se vår omgivning med nya ögon; den väcker i positiv bemärkelse också många frågor, både av samhällsintresse och av inomvetenskaplig art. Dessutom är det en mycket vacker och läsarvänlig bok som jag hoppas kommer att få den uppmärksamhet den så väl förtjänar. Idealet vore att den verkligen används i det förändringsarbete av attityder och värderingar som så uppenbarligen behövs i långt större utsträckning än vad vi kanske är medvetna om.

Karin Salomonsson, Helsingborg

Kristina Gustafsson: *Muslimsk skola, svenska villkor – konflikt, identitet och förhandling*. Boréa Bokförlag, Umeå 2004. 242 s. English summary. ISBN 91-89140-32-X.

Under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet pågick bland etnologer en kritisk debatt kring det som ofta benämndes ämnets trevliggöring, kring tendensen att undvika det svåra och politiskt laddade. Idag har vi en etnologi som försöker svara på den kritiken. Speciellt riktar många nu sina blickar mot underordningsprocesser relaterade till genus, heteronormativitet, etnicitet, postkoloniala strukturer och klass. Kristina Gustafssons avhandling kan ses som en del i denna rörelse. Den behandlar konflikter som alstras när en muslimsk friskola trots massivt motstånd etableras i Jönköping i slutet av 1990-talet. Med detta ämnesval ger sig Gustafsson

i kast med en sammansmältning av flera brännbara forskningsfält. Så är skolan ett ideologiskt laddat fenomen omgärdat av idéer om hur individer bör leva och samhället bör se ut. Laddningen gäller i än högre grad friskolor. Det som behandlas är dock inte vilken friskola som helst utan en etnisk/konfessionell sådan. Därmed har Gustafsson beträtt ett fält som väcker debatt inte bara om utbildning och socialisation utan också om etniska relationer. Till detta kommer att den studerade friskolan är muslimsk och att fokus ligger just på de spänningar som omgärdar de nämnda forskningsfälten.

Med avstamp i den specifika konflikten i Jönköping vill Gustafsson problematisera politiska frågor som ”berör idén om ett mångkulturellt Sverige” (s. 20). Det gör hon genom att undersöka konfliktens etiska och politiska dimensioner. Betoningen ligger på att i postkolonial teoretisk anda problematisera liberala idéer och visa hur de bildar den fond mot vilken de problembeskrivningar som omger friskolan formuleras. Det som texten framförallt uppehåller sig vid är de olika villkor friskolans aktörer har att hantera. Dessa villkor är av lite olika karaktär. En typ är de *argument* som anförs emot friskolan och dess berättigande, en annan är de *problembilder* som dessa argument sammantaget formar. De *värden* Gustafsson menar att argumenten hämtar näring ur bildar ytterligare en typ av villkor. Som jag uppfattar saken är det dessa argument, problembilder och värden som i avhandlingens titel kallas ”svenska villkor”, även om detta inte görs explicit. Som en pendang till dessa ”svenska villkor” finns en kort skildring av de argument som så att säga talar för etableringen av friskolan ifråga.

Av undertitelnens tre teman – konflikt, identitet och förhandling – är konflikt det mest centrala. Det framstår i själva verket både som en teoretisk ingång och som empiriskt fokus. Som begrepp är det också ett av textens mer frekventa. Trots detta och trots att det är en term man sällan möter inom etnologin teoretiseras, definieras eller utreds det inte närmare, vilket gav mig som läsare en del huvudbry. Konflikt förekommer ömsom i pluralis, ömsom i singularis och tycks dessutom ha olika innebörder i olika delar av texten. Det ter sig närmast som ett slags paraplyterm som får beteckna alla de olika spänningar Gustafsson menar gestaltas i och kring friskolan – spänningar mellan olika argument, aktörer, värden, motstridiga stora berättelser, ideologier och sist men inte minst mellan det som diskuteras som ”svenskt” respektive ”muslimskt”.

Syftet i denna infallsrika avhandling är att ”med ut-

gångspunkt i Al Zehrskolan (den muslimska friskolan, min anm.) och Byängsskolan (den kommunala skola som förlorade elever till friskolan, min anm.) analysera hur skillnad produceras i möten mellan konkreta personer med skilda politiska visioner, livsmål och värderingar, samt hur dessa möten utgör villkor för positionering och förhandling” (s. 20). Frågeställningarna är många, av olika karaktär och ofta ganska omfattande. Om jag bortser från sådana som verkar ställda i berättartekniskt syfte så urskiljer jag fyra typer. För det första frågor som intresserar sig för vad konfliktens kontrahenter strider om och varför. För det andra spörsmål som rör mer övergripande postkoloniala och identitetspolitiska spörsmål, som frågan om hur det kommer sig ”att liberala principer, som i sig inte ska främja någon särskild position eller hållning, ändå kan verka diskriminerande” (s. 18). För det tredje frågor som uttrycker en vilja att finna politiska lösningar, exempelvis frågan om ”hur krav på lika värde kan förenas med erkännande av särskildhet” (s. 20). För det fjärde ambitioner att bidra till ämnesmässig utveckling inom etnologin, genom att ”formulera ett forskningsfält som studerar hur produktion av etik och värderingar sker i relation till det levda livet och vad det har för politiska konsekvenser”, samt genom att ”utveckla väl beprövade metoder inom ämnet etnologi” genom att ”analysera olika berättelser som rum för kritik och förhandling” (s. 38). Ambitionsnivån är alltså hög med frågeställningar som spänner över flera områden och nivåer. Eftersom frågornas relation inbördes och i förhållande till huvudsyftet inte klargörs är det dock svårt att få grepp om deras status i avhandlingen.

Den politiska ansats som avspeglas i frågeställningarna syns också i de teoretiska utgångspunkterna – å ena sidan moralfilosofi i form av kommunitarismen, å andra sidan postkolonial teoribildning. Med valet av dessa inspirationskällor – som förenas i ”en kritik av tron på universella värden” (s. 18) – vill Gustafsson nämligen placera sin studie ”i en politisk diskussion om vikten av erkännande” (s. 37). När det gäller kommunitarismen så hänvisar hon till Charles Taylors analyser av konflikter i liberalt hegemoniska samhällen där politiska grupper kämpar för erkännande. Med Taylor vill hon problematisera det liberala tänkandets särartsblindhet och dess föreställning om sin egen neutralitet. Till detta kommer postkolonial teori som den framträder hos några filosofer – t.ex. Martha C. Nussbaum, Homi Bhabha och Seyla Benhabib. Utifrån den senares ”fenomenologi för moraliskt omdöme” betraktas etnografien som ”förtätade situationer där personer utforskar och moraliskt

försöker bedöma en händelse” (s. 32). Ambitionen är att beskriva ”olika syn på hur liv bör organiseras” utan att framställa de muslimska föräldrarna som kulturellt styrda. Istället betraktas de som aktiva och delaktiga medborgare som likt andra aktörer agerar på basis av politiska, ideologiska ställningstaganden. Denna för avhandlingen centrala ståndpunkt grundas på Benhabibs fenomenologi, men som jag tolkar det också på en slutsats avhandlingsstudien genererat – nämligen att den som blir definierad som invandrare också tenderar att betraktas som icke-medborgare.

Avhandlingen är strukturerad kring de konfliktpoler Gustafsson funnit i sin analys. Den inleds med en prolog och avslutas med en epilög. Däremellan finns sex kapitel: ett inledande, ett avslutande och i mitten fyra empiriskt baserade som är späckade med intressanta diskussioner och poänger.

I ”Prolog” målas en bild av den mediala debatt som uppstod när det stod klart att en grupp föräldrar i Jönköping ville starta en muslimsk friskola. På detta sätt introduceras läsaren till debatten, dess aktörer och deras argument.

I det inledande kapitlet ”Frågorna, fältet och forskaren” redovisas, förutom fokus, teori, syfte och frågeställningar, det empiriska underlaget samt undersöknings- och analysmetod. Avhandlingen baseras på mediematerial, intervjumaterial samt material från fältstudier. *Mediematerialet* omfattar ett hundratal inslag om friskolan ur framförallt den lokala dagspressen: lokalreportrars artiklar men också allmänhetens insändare. *Intervjuerna* är sammanlagt 15 till antalet och har utförts med representanter från olika institutioner med olika positioner i debatten – t.ex. kommunalpolitiker och skolanställda. *Fältmaterialet*, slutligen, utgörs av anteckningar från Gustafssons besök i friskolan och i den kommunala skola som tappade elever till friskolan. Besöken – som var spridda under perioden 1999–2002 och sammanlagt omfattar fem månaders fältvistelse – gav kontakter med personer som inte syntes i den offentliga debatten men som ändå berördes av konflikten, såsom elever och föräldrar.

Gustafsson betraktar samtliga dessa materialkategorier som berättelser skapade av aktörer i syfte att förmedla ett budskap. Hennes analytiska intresse riktas inte mot berättelserna i sig, utan mot aktörernas sätt att använda berättelserna. Som analysverktyg anges här poststrukturalistiska influenser med referenser till Stuart Hall och hans resonemang om representation. Men framförallt framhålls den franske filosofen Paul

Ricoeurs diskussion om hur människor skapar berättelser om verkligheten i en process där vissa upplevelser väljs ut, tilldelas mening och slutligen formar en produkt som påverkar omgivningen. I detta kapitel förs också ett reflexivt resonemang om den egna rollen som forskare, där Gustafsson bl.a. kommenterar sin dragning mot kommunitarismen.

Kapitel 2, "Barnen", är en blandning av ett bakgrundskapitel och ett analyserande kapitel. Gustafsson skildrar här Al Zehrskolans elever, som aldrig överstiger trettio till antalet, som alla tillhör familjer som är släkt med eller vänner till friskolans huvudman och där flertalet har sin bakgrund i Mellersta Östern. Även argumenten för och emot skolan behandlas. Trots olika förhållningssätt till friskolan finns bland debattörerna vissa gemensamma positioner. Samtliga beskriver friskolans elever som annorlunda samt ser utbildning som avgörande för att de ska få lika möjligheter och därmed social rättvisa. När det kommer till friskolans roll i förhållande till dessa mål går emellertid synpunkterna isär. Medan t.ex. politikerna menar att friskolan motverkar social rättvisa anser Al Zehrskolans huvudman att den bidrar till densamma. Kapitlet avrundas med en analys av hur olika argument resulterar i divergerande konfliktbeskrivningar – å ena sidan en konflikt om huruvida friskolan är ett effektivt *medel* för att uppnå social rättvisa, å andra sidan en konflikt om vilka som bör vara friskolans *mål*.

Avhandlingens tredje och fjärde kapitel är enligt min mening avhandlingens analytiskt starkaste. Konflikten diskuteras här som uttryck för möten mellan "olika värdesystem", "oförenliga stora berättelser" och "olika sätt att organisera livet. Kapitelrubrikerna pekar mot några slutsatser i avhandlingen, där konflikten tolkas som ett möte mellan å ena sidan familjen som institution och ideologi, å andra sidan välfärdsstaten som institution och ideologi.

Kapitel 3, "Familjen", behandlar två olika sätt att betrakta familj – som samhällets grundläggande institution som kan ge individen uppfostran, trygghet och försörjning respektive som något man måste lämna för att bli en fri medborgare. Fokus ligger på hur dessa perspektiv positionerar friskolan och dess förespråkare. Det välfärdspolitiska perspektivet tenderar t.ex. att förklara skillnader kronologiskt och att förstå samtida grupper som traditionella eller moderna. Gustafsson visar hur denna "kronopolitik" bidrar till att skillnader rangordnas och befästs genom att den framställer de familjer som valt friskolan som några som barnen i emancipatoriskt

syfte bör frigöras från. De två perspektiven kopplas slutligen till skilda politiska slutsatser om vad ett gott liv är – till liberalismens idé om att ett gott liv säkerställs genom jämlikhet och fördelning respektive till kommunitarismens idé om att ett gott liv garanteras genom individens val av gemenskap.

Rubriken på kapitel 4, "Kontraktet", anspelar på den liberala tanken om ett medborgarkontrakt. Detta tänkta förbund mellan individen och välfärdsstaten analyseras som ett sätt att ordna livet som skiljer sig från familjen som organisationsform. *Kontrakt* står här för en kulturellt bestämd idé om hur en medborgare bör vara, men också för ett antal konkretiseringar av denna idé – som t.ex. de individuella utvecklingsplaner skolor upprättar i syfte att dokumentera och korrigera barns utveckling. Gustafssons konklusion är att dessa konkretiserade medborgarkontrakt synliggör två typer av konflikter – dels en konflikt om vilken gemenskap som ska vara den överordnade, familjen eller staten, dels en konflikt om vilket värde som bör ses som det övergripande, frihet eller gemenskap.

Om avhandlingen så här långt främst behandlat möten mellan olika värdesystem så för Gustafsson nu in frågan om hur skillnad produceras. Hon diskuterar hur det liberala kontraktet kan ge lika villkor men också kan underordna. Det underordnar människor som inte anpassar sig till befintliga normer, där de som väljer friskolan framför den kommunala betraktas som kontraktsbrytare, som oansvariga och som icke-kapabla. Avsnittet avslutas med en argumentation som uttalat utmanar den liberala frihetsföreställningen. Men även kommunitära ideal problematiseras då Gustafsson frågar vad som blir konsekvensen av att friskoleförespråkarna legitimerar verksamheten med argument baserade på kultur och identitet.

Kapitel 5, "Förhandlingsrum", är av en annan karaktär än de två föregående. Gustafsson vill nu lämna "de oförenliga stora berättelserna" om övergripande värdekonflikter och abstrakt rättvisa till förmån för "de små berättelserna" om t.ex. relationer. Hon vill luckra upp de polariteter som tidigare framträtt genom att analysera ansikte-mot-ansikte-situationer (t.ex. intervjuerna) som *förhandlingsrum*, där olika positioner kan prövas. Fokus förskjuts *från* den diskursiva nivån med motsättningar mellan friskolan och omgivningen *mot* skolpraktiken och motsättningar inom friskolan. Framförallt analyseras oenigheter kring samlevnadsundervisningen och simundervisningen. Avsikten är att "ge konflikten nya innebörder", som Gustafsson uttrycker saken. Hon visar

att aktörerna inte alltid intar förväntade ståndpunkter och dessutom rör sig mellan olika positioner. Men inriktningen på små berättelser till trots mynnar kapitlet ut i en analys av skolvardagens oenigheter som uttryck för möten mellan två dikotomt ordnade storheter, denna gång möten mellan ”etiska förståelser” i form av rättviseetik och hedersetik.

I det avslutande kapitlet, ”Politiska (o)möjligheter”, behandlas senare delen av syftet, dvs. hur ”möten utgör villkor för positionering och förhandling”. Som kapitelrubriken antyder diskuteras vad som är politiskt tänkbart i förhållande till dominerande värden och vad som skulle kunna vara alternativa strategier. Gustafsson betonar här vikten av att lämna filosofins abstrakta resonemang och ”se varje konflikt som unik”. Frågan är då vad konflikten i Jönköping kan säga när det gäller frågan om hur krav på lika värde kan förenas med erkännande av särskildhet och frågan om särartshävdandets respektive likhetshävdandets konsekvenser. En slutsats är att debatten om friskolan präglas av polarisering, där frågan om vad som är ”svenskt” respektive ”muslimskt” får en central ställning och ”det muslimska” tilldelas innebörden ”icke-svenskt”. Etablerade föreställningar om skillnader bidrar därmed till att nya tolkningar av konflikten skymms.

Men de beskrivna skillnadsföreställningarna är inte bara villkor som omger friskolan. Som Gustafsson visar använder friskoleförespråkarna själva argument om kulturell särart för att legitimera Al Zehraskolan. Men även om sådana argument slår an oantastliga autenticitetsideal, och därmed blir effektiva i försvaret av den muslimska skolan, så menar Gustafsson att särartshävdandets strategi i ett längre tidsperspektiv är politiskt omöjlig. När friskolans aktörer anför just de föreställningar som annars vänds mot dem så befäster de nämligen bilden av sig själva som ”de traditionella och kulturella andra” och därmed själva ursprunget till konflikten.

När det då gäller effekterna av att hävda likhet pekar Gustafsson på likvärdighetspolitikens tvingande drag, på att människor för att undgå deklassering helt enkelt måste välja det som inom ramen för en liberal kontext anses vara det riktiga. Även om likabehandling framstår som den liberala visionens styrka, menar hon att även denna strategi är omöjlig då det inte går att frigöra sig från den kunskap och de föreställningar man har om olika människor. Gustafsson diskuterar avslutningsvis alternativa strategier och menar att de etablerade och tillika degraderande sätten att tala om friskolans

aktörer skulle kunna ersättas med mer erkännande beskrivningar.

Avhandlingen avrundas med en ”Epilog”, där läsaren får veta att friskolan stängs våren 2004. Med en kort skildring av turerna på vägen sätter så Gustafsson punkt för avhandlingen.

Gustafsson försöker i poststrukturalistisk anda synliggöra språkets makt. Diskussionerna om hur friskolans elever, föräldrar och företrädare representeras är ett exempel på analys i denna anda. Texten synliggör dock i sig själv den kraft språket rymmer. Även om en slutsats i avhandlingen är att debattens polarisering i ”svenskt” respektive ”muslimskt” inte är produktiv så tenderar nämligen Gustafssons egen analys paradoxalt nog att hamna i just dessa poler. Samtidigt som avsnitten uppbyggda kring motsatspar framstår som de analytiskt starkaste, så blir detta upplägg problematiskt då motsatserna kopplas till dikotomin ”svenskt” kontra ”muslimskt” – som t.ex. i avhandlingens titel ”Muslimsk skola, svenska villkor”. Det som beskrivs som ”svenskt” respektive ”muslimskt” riskerar därmed att framstå som homogena och dessutom som varandra uteslutande enheter. Texten aktualiserar med andra ord ett dilemma många forskare brottas med, nämligen frågan om hur kan man ta sig ur det essentialiserande språkbruk man har till avsikt att destabilisera? En lite mer konkret undran som tränger sig på här är frågan om vilka personer som egentligen bär upp det ”muslimska” perspektiv som tecknas? Läsaren får nämligen aldrig möta de ”muslimska föräldrar” som anges som en av konflikten kontrahenter.

Som teoretiska verktyg använder Gustafsson filosofiska texter som man inte så ofta möter inom etnologin. I så måtto är detta en teoretiskt självständig avhandling. En fråga är naturligtvis vad normativ filosofi kan bidra med i etnologisk analys. Efter att ha läst avhandlingen i sin helhet anar jag att Charles Taylors moralfilosofi spelat en långt större roll än vad som uttalas. Hans tänkande kring erkännandets politik framstår nämligen som en nyckel till texten. Jag syftar bl.a. på avhandlingens outtalade taylorska utgångspunkt – att debatten om ”mångkultur och kulturella skillnader” är uttryck för en värdekonflikt – samt på den taylorska tolkningen av vad denna värdekonflikt består i. Begreppen ”konflikt” och ”värde” har en central ställning såväl hos Taylor som hos Gustafsson och ser man till frågeställningarna finns också flera direkta kopplingar till Taylors diskussion om liberalismen kontra erkännandets politik. Mitt intryck är att materialet lästs med moralfilosofiska glasögon

där en taylorisk förståelse av dagens samhällsproblem fungerat som en hypotes om hur den undersökta konflikten i grunden ska förstås.

Liksom Taylor vill också Gustafsson hitta alternativa vägar mellan en liberal position och erkännandets politik och alltså bidra med något mer än analys. Med denna uttalat politiska ansats stiger hon utanför den traditionella etnologrollen och in bland dem som genom kritisk samhällsengagerad forskning försöker bana väg för en mer politiskt motiverad etnologi. Det är modigt att diskutera politiska möjligheter och omöjligheter. Men det är synd att Gustafsson inte positionerar sig i förhållande till de publikationer som under de senaste åren diskuterat implikationerna av en sådan etnologi. Då hade avhandlingen kanske tydligare kunnat föra denna viktiga inomvetenskapliga diskussion ett steg vidare.

Gustafssons avhandling kan beskrivas som djärv – såväl i val av fält som i framställningssätt och ansatser. Framställningen innehåller inte de vanliga försäkringsorden som signalerar att vi har att göra med en tolkning. Istället möter vi en bestämd ton som formulerar påståenden. Ändå är det här en text som väcker frågor och som lämnar mycket öppet för läsarens tolkning – vilket säkert framgått i min text. Detta har att göra just med ansatserna. Gustafsson har höga mål och går in i flera stora och svåra diskussioner. Samtidigt som detta gör läsningen spännande förefaller det som ambitionsnivå och analys givits utrymme på bekostnad av introducerande, utredande och summerande text.

I etnologiska avhandlingar behandlas undersökningsmetod och process ofta utförligt, och inte sällan i ett eget kapitel. Analysmetod kommuniceras däremot ofta underförstått, där läsaren på grundval av de teoretiska resonemangen antas förstå hur dessa inspirerat bearbetningen. Här förhåller det sig på motsatt vis. Läsaren får veta en del om författarens berättaranalytiska metod, men ganska lite om tillvägagångssätt vid undersökningen och om överväganden som gjorts under resans gång. Men det är inte bara resonemangen om undersökningsmetod och process som hållits korta utan även utredande texter om valda utgångspunkter, avgränsningar, begrepp och frågeställningar. Det här kan ses som en effekt av att samtliga dessa teman avhandlas inom ramen för inledningskapitlets tjugofyra sidor. Inte desto mindre alstrar denna knapphet oklarheter. Oklarheterna späds på av att framställningen är förtätad. Språket är snyggt och flödande, men samtidigt fyllt av teoretisk tankegångar kondenserade i enstaka meningar

och återkommande formelartade uttryck. Avstamp tas ganska långt fram i analysen utan att man som läsare alltid ledsagas till dessa positioner.

Texten är dessutom rik på frågeställningar, infallsvinklar och poänger. Det är stimulerande, men skapar ett behov av avsnitt som väver samman. Eftersom slutkapitlet inte är traditionellt summerande är det lätt att i slutänden undra om alla frågor i avhandlingen fått svar, men också om alla svar har frågor. Avhandlingen aktualiserar därmed ett övergripande spörsmål – nämligen frågan om vad som är en rimlig viktning mellan ramverk och analys i avhandlingar när både produktionstid och omfång ska slimmas? Den synliggör också en av svårigheterna med att undersöka det politiskt brännbara, nämligen att det kräver extra tydlig inramning.

Sammanfattningsvis utgör den diskuterade obalansen mellan ramverk och analys en svaghet i en spännande och viktig avhandling som i ett debattklimat dominerat av diskussioner om migranternas medhavda kulturella olikheter bidrar med kunskap om hur annorlundahet skapas i Sverige idag.

Avhandlingens tyngd ligger i de s.k. mittenkapitlen och de skarpsinniga analyserna. Gustafsson genomför sin analys utan att hamna i konspiratoriska förklaringar där handlingars sammantagna effekter ses som svar på samhälleliga behov. Hon går heller inte i ”studying up”-perspektivets vanliga fällor utan undviker skickligt att måla ut enskilda politiker, rektorer och lärare som dramats bovar. Istället visar hon oss deras drivkrafter likaväl som deras ambivalens, hur de kan vara kritiska, fördömande och reflekterande på en och samma gång. Hon lyckas dessutom ofta skriva in sig själv som ett deltagande subjekt med egna ståndpunkter.

Gustafsson tematiserar flera aktuella och politiskt intressanta spörsmål; hon visar hur problembeskrivningar gällande friskolan formuleras med avstamp i liberala idéer. Därmed går hon rakt in i en av vår tids mest brännbara diskussioner, nämligen den om hur idéer om frihet och jämlikhet riskerar att omsättas på sätt som underordnar människor i minoritetsposition. Hon problematiserar också särartshävdande genom att peka på marginalisering som en oavsiktlig effekt även av identitetspolitiska strategier. På ett mer indirekt plan cirkulerar avhandlingen kring en fråga som är aktuell både i vardag och i academia, frågan om vad som är människans viktigaste behov – frihet eller den trygghet en gemenskap kan ge.

Ann Runfors, Stockholm